

International Journal of Languages' Education and Teaching
Volume 9, Issue 1, March 2021, p. 243-259

Received	Reviewed	Published	Doi Number
22.02.2021	25.03.2021	30.03.2021	10.29228/ijlet.49596

**Evaluation of Secondary School Turkish Textbooks
in the Context of the Use of Cultural Symbols**

Fahri TEMİZYÜREK¹ & Murat GİR²

ABSTRACT

Language teaching is also activity of creating national consciousness and cultural transmission. Teaching Turkish as native language is one of the most important efficiencies to support the students' national and moral value. The most basic tool of Turkish teaching is text books. Text books are teaching materials including cultural symbols. Therefore, qualities of text books have important in every aspect. In this study text books used in secondary school Turkish lessons have been researched in terms of including quality. A case study, one of the qualitative research types, was used in this study. In the data collection, document analysis method was used in accordance with the qualitative research type. Content analysis was used to analyze the data obtained in the study. In order to increase the validity and reliability of the data analysis, coding was made with a co-encoder. While coding, the definition of symbol generally accepted in the literature and elements that can be evaluated as symbols are taken into consideration. It has been determined that there is a high level of agreement between the researcher and the co-coder. When analyzing rates of visuals transmitted cultural symbols, it is seen that the text books are at the midlevel. But it is concluded that Turkish text books have been required more visuals transmitted cultural symbol.

Key Words: Culture, cultural symbol, Turkish textbooks.

**Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarının Kültürel Sembollerin Kullanımı
Bağlamında Değerlendirilmesi**

ÖZET

Dil öğretimi aynı zamanda bir millî bilinç oluşturma ve kültürel aktarım etkinliğidir. Türkçenin ana dili olarak öğretimi de öğrencilerin millî ve ahlaki değerlerini destekleyecek en önemli etkinliklerden biridir. Türkçe öğretiminin en temel aracı ders kitaplarıdır. Ders kitapları aynı zamanda kültürel sembollerini de kapsayan öğretim materyalleridir. Dolayısıyla ders kitaplarının taşıdığı nitelikler her yönden önem taşımaktadır. Bu çalışmada ortaokul Türkçe derslerinde kullanılan ders kitapları kültürel sembollerini kapsama nitelikleri bakımından incelenmiştir. Bu çalışmada nitel bir araştırma türlerinden durum çalışması kullanılmıştır. Verilerin toplanmasında nitel araştırma türüne uygun olarak doküman analizi yöntemine başvurulmuştur. Araştırmada elde edilen verilerin çözümlenmesinde içerik analizi kullanılmıştır. Veri analizinin geçerlik ve güvenilirliğini artırmak için eş kodlayıcı ile kodlama yapılmıştır. Kodlama yapılırken literatürde genel kabul görmüş sembol tanımı ve sembol olarak değerlendirilebilecek unsurlardan hareket edilmiştir. Araştırmacı ve eş kodlayıcı arasında yüksek düzeyde uyum olduğu belirlenmiştir. Kültürel sembollerin aktarıldığı görsellerin oranlarına bakıldığında kitapların bu doğrultuda orta düzeyde olduğu görülmüştür. Ancak oranlamada birkaç kez tekrar edilmiş görsellerin de değerlendirilmeye alındığı düşünüldüğünde Türkçe ders kitaplarında daha fazla kültürel sembol aktaran görselle yer verilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kültür, kültürel sembol, Türkçe ders kitapları.

¹ Prof. Dr., Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi, fahri@gazi.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0497-1045.

² Doktora Öğrencisi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, murat.gir@gazi.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7042-048X.

Giriş

Türkçe öğretiminin temel amacı; dinleme/izleme, okuma, konuşma ve yazma becerilerinin geliştirmek ve öğrencilerin dili, dil becerilerini etkili kullanan bireyler olarak yaşama hazırlanmasını sağlamaktır. Türkçenin ana dili olarak öğretimi sürecinde, dinleme/izleme ve konuşma becerilerini okul çağına kadar sosyal çevresinden edinmiş ve ana dili kullanımı sergileyen bireylere okul çatısı altında okuma ve yazma becerilerini de edindirmek, Türkçenin temel dil bilgisi kurallarını kazandırmak ve ana dilinin etkilerini ortadan kaldırarak öğrencileri standart dille konuşabilir ve yazabilir hâle getirme amacı güdülür.

Okullarda kullanılan güncel programlarda Millî Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenmiş belli yeterlilik alanları bulunmaktadır. 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda (TDÖP) belirlenmiş yetkinlik alanlarından biri de "ana dilde yeterlilik"tir. Bu yeterlilik alanı; kavram, düşünce, görüş, duygu ve olguları hem sözlü hem de yazılı olarak ifade etme ve yorumlama (dinleme, konuşma, okuma ve yazma); eğitim ve öğretim, iş yeri, ev ve eğlence gibi her türlü sosyal ve kültürel bağlamda uygun ve yaratıcı bir şekilde dilsel etkileşimde bulunmayı temsil etmektedir (TDÖP, 2019: 4). 2006 yılında yayımlanan Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda da belirtildiği üzere dil öğretiminin temel hedefi; öğrencilerin, dilin farklı bağlamlarda aldığı görünüşleri kavramaları, dil aracılığıyla kendilerini ifade edebilmeleri, değişik bilgi kaynaklarına ulaşarak duygu, düşünce ve hayal dünyalarını zenginleştirmeleri ve sonuç olarak da yetkin bir dil kullanıcısı olmalarıdır (TDÖP, 2006: 2). Ancak Türkçe öğretimi salt bir dil öğretimi değildir. İlk bakışta öğrencilerin dinleme/izleme, okuma, konuşma, yazma becerilerini geliştirmek, bunların yanında da dilin kendine has kurallarını öğretmek gibi görünen Türkçe öğretimi, aynı zamanda bir kültür aktarımını temsil etmektedir. Çünkü dil, millî kültürün koruyucusu ve nesiller arasında taşıyıcısıdır.

Duygu, düşünce, hayal ve benzerlerini başkalarına aktarabilmenin veya bunları anlamlandırabilmenin en temel aracı olan dil, aynı zamanda bireysel ve toplumsal kimliğin oluşmasındaki ve aktarılmasındaki en etkili unsurlardan biridir. "Dillerde milletlerin bütün özellikleri, karakterleri ortaya çıktığı gibi, Humboldt'a göre milletlerin dünya görüşlerini de dillerinden çıkarmak mümkündür" (Ünal, 2010: 19). Dolayısıyla dil, kültürün bir aynasıdır. Toplumun oluşmasında ve toplumu oluşturan unsurların bir arada durmasında dilin oldukça önemli işlevi vardır. Kimlik, bir toplumun bireylerini tanımlanabilir şekilde benzer kılan şeydir. Bir toplumu o toplum yapan özelliklerin toplamıdır. Bu özellikler fiziksel görünüşle ilgili olabilir ama aynı ölçüde yerel âdetler, inançlar, dinsel törenler ve kişisel davranışlar yelpazesine ilgilidir. Tüm bu davranış biçimleri içinde dil, en çok karşılaşılanıdır (Crystal, 2015: 55). Türk milletinin kimliğini de Türkçe oluşturmaktadır. Geçmişten günümüze kültürel birikimle yoğrulmuş ve kültürü de bu doğrultuda biçimlendirmiş Türkçenin öğretimi, aynı zamanda Türk kimliğinin de öğretimi olarak değerlendirilebilir.

"1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nda ifade edilen Türk Millî Eğitimi'nin Genel Amaçları ve Temel İlkeleri doğrultusunda hazırlanan Türkçe Dersi Öğretim Programı ile öğrencilerin;

Dinleme/izleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerinin geliştirilmesi,

Türkçeyi, konuşma ve yazma kurallarına uygun olarak bilinçli, doğru ve özenli kullanmalarının sağlanması,

Okuduğu ve dinlediğinden/izlediğinden hareketle söz varlığını zenginleştirerek dil zevki ve bilincine ulaşmalarının; duygu, düşünce ve hayal dünyalarını geliştirmelerinin sağlanması,

Okuma yazma sevgisi ve alışkanlığını kazanmalarının sağlanması,

Duygu ve düşünceleri ile bir konudaki görüşlerini veya tezini sözlü ve yazılı olarak etkili ve anlaşılır biçimde ifade etmelerinin sağlanması,

Bilgiyi araştırma, keşfetme, yorumlama ve zihinde yapılandırma becerilerinin geliştirilmesi,

Basılı materyaller ile çoklu medya kaynaklarından bilgiye erişme, bilgiyi düzenleme, sorgulama, kullanma ve üretme becerilerinin geliştirilmesi,

Okuduklarını anlayarak eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirmelerinin ve sorgulamalarının sağlanması,

Millî, manevi, ahlaki, tarihî, kültürel, sosyal değerlere önem vermelerinin sağlanması; millî duygu ve düşüncelerinin güçlendirilmesi,

Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla estetik ve sanatsal değerleri fark etmelerinin ve benimsemelerinin sağlanması amaçlanmıştır” (TDÖP, 2019: 8).

Millî Eğitim’in temel amaçları kontrol edildiğinde Türkçe dersiyle öğrencilerin millî, manevi, ahlaki, tarihî, kültürel, sosyal değerlere önem vermelerinin sağlanması ve millî duygu düşüncelerinin de güçlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu da ancak Türkçe derslerinde kullanılacak metinlerin söz konusu amacı gerçekleştirebilecek nitelikte olmasıyla mümkündür. Dolayısıyla Türkçe ders kitaplarında kullanılacak metinlerin millî, manevi, ahlaki, tarihî, kültürel ve sosyal değerleri kapsayan bir içeriğe sahip olması gerekmektedir.

Dil becerilerinin kazandırılması veya geliştirilmesinde benimsenen etkinlik temelli yaklaşımın hayata geçirilmesinin ardından Türkçe derslerinde etkinliklerin büyük bir çoğunluğu metinler üzerinden gerçekleştirilmektedir. Metinlerin öğrencilere bir bütün hâlinde sunulduğu öğretim araçları ise ders kitaplarıdır. Ders kitabı, *Bilim ve Sanat Terimleri Sözlüğü*’nde “1. Bir dersin öğretimiyle ilişkili olarak hazırlanan ya da seçilen herhangi bir kitap. 2. Belirli ölçülere göre incelendikten sonra belli bir okul, sınıf ve ders için öğretmen ve öğrencilere temel kaynak olarak salık verilen kitap.” olarak tanımlanmaktadır (www.sozluk.gov.tr). Her derste olduğu gibi, Türkçe derslerinde de temel dil becerilerinin geliştirilmesi adına ders kitaplarından yararlanılmaktadır. Amacı ve aracı dil olan Türkçe dersinde kitaplar, diğer materyallerle mukayese edilemeyecek kadar önemli bir eğitim aracıdır. Okumanın, inceleyerek yazmanın hatta örnek okumalardan hareket edildiğinde dinleme eğitiminin ana malzemesini ders kitapları oluşturmaktadır (Özbay, 2009: 170).

Ders kitapları öğrencilerin derse aktif biçimde katılmaları için oldukça önemli materyallerdir. Ayrıca öğretmenlerin etkili bir ders süreci geçirmesinde sıklıkla başvurduğu öğretim materyalleri olarak da dikkat çekmektedir. Bunların yanında ders kitapları, öğretim programlarının uygulanmasında kolaylıklar sağlaması, kolay ulaşılabilir olması ve güvenilir bilgi kaynakları olması bakımından eğitim öğretim faaliyetlerinde büyük önem arz etmektedir. Bu bakımdan ders kitaplarının, öğretim programı ya da faaliyetlerinin istendik sonuçlar doğurmasında etkili materyaller olduğu söylenebilir. Ders kitaplarının Türkçe dersi bakımından önemini artıran husus ise Türkçe derslerinde öğretim

faaliyetlerinin çok büyük çoğunluğunun metne dayalı olması ve dil becerilerinin metinler aracılığıyla gerçekleştiriliyor olmasıdır.

Türkçe öğretimindeki en temel araç olan ders kitaplarına alınan metinlerin millî değerleri, kültürel unsurları yansıtıyor olması, Türkçe dersinin ve Millî Eğitim'in amaçlarının gerçekleşmesi açısından hayati önem taşımaktadır. Toplumsal kimliğin sürdürülmesi, toplumu oluşturan bireylerin kültürel zenginliklerinin ve değerlerinin farkında olması ve söz konusu unsurların gelecek nesillere aktarılması, millî bilincin ve dil bilincinin oluşturulması veya canlı tutulması, Türkçe derslerinde kullanılacak metinler aracılığıyla olacaktır. Çünkü birey, içine doğduğu toplumun hayata bakışını, dünya görüşünü, ruhunu, tarihî macerasını dil üzerinden edinir. Bu gerekliliklere rağmen ders kitaplarında sınırlı sayıda otantik metne yer verilmektedir (Barutcu ve Açık, 2017: 202). Bu ve benzeri durumlar da Türkçe ders kitaplarının kültürel unsurları içerip içermeme bağlamında değerlendirmelerini gerekli kılmaktadır.

Kültür ve Kültürel Semboller

Kültür sözcüğü, *Türkçe Sözlük*'te şu şekilde tanımlanmıştır:

“Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü, hars, ekin.

Bir topluma veya halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin bütünü.

Muhakeme, zevk ve eleştirme yeteneklerinin öğrenim ve yaşantılar yoluyla geliştirilmiş olan biçimi.

Bireyin kazandığı bilgi.

Tarım.

(*biyoloji*) Uygun biyolojik şartlarda bir mikrop türünü üretme.”

Kültürün kavram olarak yaygın kullanımı, çoğunlukla sözlükteki 1 ve 2 numaralı anlamlarına dayalı gerçekleşmektedir. “Kültür, toplumun bir üyesi olan birey tarafından kazanılan alışkanlıklar, değerler, idealler, gelenek, görenek, sosyal kurallar, ahlak kuralları, sanat, inanç, inanış ve diğer kabiliyetleri oluşturan bilgileri kapsayan kompleks bütündür” (Koca, 2010: 88). Gökalp'a göre (2008: 35) kültür, bir milletin din, ahlak, hukuk, akıl, estetik, dil, ekonomi ve teknikle ilgili yaşayışlarının uyumlu bir bütünüdür. Hiçbir kültür; dünya görüşü, anlamlar sistemi, hayat öncelikleri, değer sıralamaları, anlayış ve duyuş biçimleri itibarıyla bir başka kültürle aynı olamayacağı gibi, kültürler arasındaki ortak insani değerlerin gerçekleştiriliş biçimleri ve böylece hayatın kazandığı üslup itibarıyla da aynı olamaz. Bu da her kültürün özgün bir kimliğe sahip olduğunu göstermektedir. Kültürler, maddi ve manevi unsurlar bakımından birbirine benzeyebilir, ortak gelişme süreçlerinden geçebilir, ortak insani değerlere sahip olabilir ancak gerçekleşen hayat, kültür birbirinin aynısı olamaz (Kösoğlu, 1996: 92-93). Dolayısıyla kültür, milletin kimliğidir ve her kimlik de kendine özgü nitelikler taşır.

Kültür denince akla sadece dil ve edebiyat gelmemelidir; musiki, resim, dans, mimari, gibi sanatlar da kültür kapsamındadır. Türklerin nasıl kendilerine özgü dilleri, edebiyatları varsa musikileri, resimleri, dansları ve mimarileri de vardır. Bunların yanında aile, hukuk sistemi, çalışma tarzı, üretim, tüketim, ulaşım şekilleri de kültürün kapsamındadır (Kaplan, 2016: 26). Millî kültürün içine giren şeyler,

insanların istekleriyle oluşmamıştır yani yapay değildir. Bitkilerin, hayvanların organik yaşayışı nasıl kendiliğinden, tabii olarak geliyorsa millî kültürü oluşturan unsurların gelişmesi de öyledir (Gökalp, 2008: 36).

“Kültür üretimi ve paylaşımı insan topluluklarını diğer canlılardan ayıran en önemli insana özgü özelliklerden bir tanesidir. Kültürün güçlü bir biçimde aktarılmasında ve yayılmasında etkili olan faktörlerden en önemlisi, kültürün bir semboller topluluğu olmasıdır. Kültür, semboller aracılığı ile kalıcı bağlantılar yaratabilmektedir” (Temel Eğinli ve Nazlı, 2018: 57).

Sembol, *Türkçe Sözlük*'te “simge” olarak tanımlanmıştır; simge ise “Duyularla ifade edilemeyen bir şeyi belirten somut nesne veya işaret, alem, remiz, rumuz, timsal, sembol.” şeklinde tanımlanmaktadır. Tanımdan da anlaşıldığı üzere simge, dolayısıyla da sembol, bir somutlaştırma amacı gütmektedir. Söz gelimi ağzında zeytin dalı olan bir beyaz güvercinin dünya genelinde barışı temsil etmesi; yılan dolanmış asanın tıbbi temsil etmesi; “hilal”in İslam’ı temsil etmesi, geçmişten günümüze çeşitli bayraklarda kullanılması ve bugün bile camilerin minarelerinde yer alması; “haç”ın Hristiyanlığı temsil etmesi, birer semboldür.

Atasağun (1997: 374) sembollerin çok çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulduğunu, bunlardan birinin de geleneksel semboller olduğunu ifade etmektedir. Buna göre geleneksel semboller, sembolle sembolize edilen arasında geleneğe dayalı ilişki dışında hiçbir benzeyiş ya da hatırlatma bulunmayan sembollerdir. Bayrakların ülkeleri temsil etmesi, bunun en tipi örneğidir.

Asırlarca nesilden nesile aktararak oluşan, belli değişimler geçirerek toplumsal hafızaya yerleşen kültürel semboller, yansımalarını “dilde, sanatta ve dinde” bulur. Dolayısıyla semboller, bir kültüre ait belli nesnelere ve durumların kavranması için ön koşul oluşturur (Arı, 2018: 219). Türk kültüründe de geçmişten günümüze kadar ulaşılmış birçok sembolü görmek mümkündür. Türklerde kurt, tavşan, horoz, öküz, şahin, kartal, sungur, tavşancıl, çakır gibi hayvanlar uğurlu gelme- uğursuzluk bağlamında sembolize edilmiştir. Bunun yanında çeşitli dokuma ürünlerinde kullanılan koçbaşı motifinin nazardan korunmak için kullanılmış bir sembol olarak görülmesi söz konusudur. (Akt. Öğretici, 2019: 26). Ergenekon ve Bozkurt destanlarında kurttan türeme veya bir kurdun öncülüğünde ilerleme de yine Türk kültüründe kurt sembolünü öne çıkarmaktadır. Öte yandan çeşitli renklerin de kültürel semboller arasında yer aldığı söylenebilir. Al rengin Türk kültüründe şehit kanını temsil etmesi ve al bayrak olarak Türk bayrağında yer edinmesi veya kırmızının çeşitli kültürlerde gücü temsil etmesi; beyaz ya da ak rengin saflığı, temizliği temsil etmesi ile beyaz bayrak sallama sembolü ile barışa, ateşkese işaret edilmesi; gökyüzünün mavi renkte oluşuyla Göktaarı inancına sahip Türklerde mavi rengin kutlu sayılması ve “gök” kavramı ile ilişkilendirilmesi, bu duruma örnek verilebilir. Buna ek olarak mavi ile sarının birleşiminden oluşan yeşil renk tabiatta ağaçların ve bitkilerin sembolü olmuştur (Mazlum, 2011: 133).

Kültür, maddi ve manevi alan olmak üzere iki gruba ayrılabilir. Bunlardan halk mimarisi, halk mutfağı, halı, kilim, yorgan, keçe, oya gibi el dokuması ürünler, çini, hat, ebru gibi el sanatları, sepetçilik, bakırcılık, çömlekçilik, giyim kuşam, müzik aletleri gibi pek çok obje ve sanatsal faaliyet maddi kültür alanına girmektedir. Maddi kültür alanlarındaki milletlere has tüm örnekler de birer kültürel sembol olarak değerlendirilebilir. Kahve ve çayın dünyada Türk kahvesi, Türk çayı olarak sembolleşmesi ile döner ve kebab çeşitleri ve daha birçok yemek türünün Türk mutfağının sembolü olması; Türk kilimlerinin eskiden beri bir kültür sembolü olması, Türklere özgü çadırlar, kıyafetler, el işi ürünler, dokumalar; Uygurlardan günümüze kadar çeşitlilik gösteren mimari yapılar, Göktürk Anıtları da Türklere özgü kültürel semboller arasında yerini almaktadır.

Genele yayılmış sembollerin yanında kültürel sembolleri şehirlerle özdeşleşmiş biçimde görmek mümkündür. Anıtkabir, Atakule, Hitit Güneş Kursu Anıtı (Sihhiye) vb. yapılar, Ankara; Ayasofya, Boğaz Köprüsü, Galata Kulesi, Yerebatan Sarnıcı, Kız Kulesi, Süleymaniye Camisi, Topkapı Sarayı vb. yapılar, İstanbul; Saat Kulesi ve Efes antik kenti, İzmir; Ulu Cami, Bursa; Mevlana Türbesi, Konya; Selimiye Camisi, Edirne; Sümela Manastırı, Trabzon; Nemrut Dağı heykelleri, Adıyaman gibi şehirlerin sembolleri hâlini almış yapılardır. Bunların yanında doğal şekilleri de şehirlerin sembolü olarak görmek mümkündür. Pamukkale travertenleri, Denizli; peri bacaları, Nevşehir (Kapadokya) ile özdeşleşmiş ve sembol hâlini almış yer şekilleridir.

Sembol kavramı oldukça geniş bir alana yayılmaktadır. Bu bağlamda kesin sınırlarını çizmek mümkün değildir. Sembol bazen birden çok anlam ve anlatım biçimine sahip kapalı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir sembol, birden çok anlama sahip olurken zaman içerisinde değişik anlamlar da kazanabilmektedir. Sembol, en geniş anlamıyla her türlü inancı içinde barındıran; düşünce, yaşayış ve çevrenin biçimlendirdiği sosyal, siyasal, hukuksal, dinî ve mistik alanlarda kullanılan ve birden çok anlam içerebilen somut bir nesne, bir ses ya da davranış, bir renk veya belirli bir zaman kesiti, bir belirti veya işaret, özel bir anlama sahip olay ya da kişi şeklinde ifade edilebilir (Sağ, 2012: 117). Bu bakımdan kültürel sembol hâlini almış kişilerden de söz etmek mümkündür. Türk kültüründe Kürşat ve Mustafa Kemal Atatürk gibi şahsiyetler kurtuluşu, bağımsızlığı ve özgürlüğe düşkünlüğü; Sultan Alp Arslan, Anadolu'nun Türk yurdu hâline gelişini; Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'un fethi ile çağ açıp çağ kapamayı ve yükselişi; Kanuni Sultan Süleyman, adaleti; Seyit Onbaşı, Çanakkale zaferini; Nene Hatun, Sütçü İmam ve Şahin Bey, Kurtuluş Savaşı'nı temsil eden birer sembol hâlini almıştır. Yakın dönemde demokrasiye darbe olarak vurulmak istenen 15 Temmuz kalkışmasının bertaraf edilmesinde Ömer Halisdemir de 15 Temmuz'da halkın demokrasiye sahip çıkışının sembolü hâlini almıştır. Tarihî şahsiyetlerin yanında tarihî olaylar da birer kültürel sembol olarak görülmektedir. Talas Savaşı, Malazgirt Savaşı, İstanbul'un Fethi, Mohaç Zaferi, Çanakkale Savaşları ve Kurtuluş Savaşı gibi tarihî olaylar da Türk kültüründe birer sembol değeri kazanmıştır.

Kültürel semboller toplumsal belleğin taze tutulması, millî birliğin sağlanması, kültürel bağların sürdürülmesi ve geleceğe taşınmasında oldukça önemli ve işlevseldir. Bunun yanında semboller, uluslararası alanda tanınmada ve temsil edilmede de etkili olan unsurlar olmaktadır. Her yönden işlevsellığe ve öneme sahip kültürel sembollerin ders kitaplarında yer alması; toplumsal belleğin taze tutulması, millî birliğin sağlanması, kültürel bağların sürdürülmesi ve geleceğe taşınması açısından önemlidir. Sonuçta dil öğretimi aynı zamanda bir kültür aktarımıdır. Bugün İngilizce ders kitaplarında İngiltere ile özdeşleşmiş yemek çeşitlerini, davranış ve iletişim biçimlerini, mimari ve doğal yapıları görmek mümkündür. Çünkü İngilizce öğretimi ile aynı zamanda İngiliz kültürünün dünyaya yayılması da amaçlanmaktadır. Bu bakımdan Türkçe ders kitapları da Türk kültürünün dünyaya yayılmasında ve tanıtılmasında oldukça önemlidir. Bu, yabancı dil olarak Türkçe öğretimi kitaplarında da dikkat edilmesi gereken bir durumdur. Ancak Türkçenin ana dili olarak öğretiminde kullanılan ders kitaplarında da kültürel sembollere yer verilmesi, millî değerlerin ve bilincin canlı tutulması noktasında hayati önem taşımaktadır. Ders kitaplarında kültürel sembollerin aktarımı metinler aracılığıyla gerçekleştirilebileceği gibi, sembollerin somutlaştırma aracı olması bakımından metinleri destekleyen görsellerde de kültürel sembol aktarımı oldukça önemlidir. Bu açıdan ders kitaplarında kullanılan görseller, kültürel sembollerin aktarımı açısından incelenmesi ve özen gösterilmesi gereken unsurlar olarak ön plana çıkmaktadır.

Bu araştırmada, Türkçenin ana dili olarak öğretiminde kullanılan ortaokul Türkçe ders kitaplarında kültürel sembollerin kullanımını incelemek ve bu açıdan ders kitaplarının Türk kültürünün

aktarımındaki işlevselliğini belirlemek, ders kitaplarında kültürel sembollere yer verilmesinin önemine dikkat çekmek, elde edilen verilerden hareketle de ders kitaplarının hazırlanmasında dikkat edilmesi gereken hususlara katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

Dil öğretimi, bir kültür aktarımıdır. Dil, kültürün nesiller arasında aktarımını sağlayan en önemli araçtır. Dilin sahip olduğu sözcük dağarcığından dille verilen ürünlere kadar tüm unsurlar, kültürle yoğrulmuştur. Ana dili olarak Türkçenin öğretiminde kullanılan en temel araçlar olan ders kitaplarının Türk kültürünü, kültürel değerleri ve sembolleri yansıtması Türkçe öğretiminin amaçlarından birinin de gerçekleşmesini sağlar. Araştırma; ortaokul Türkçe ders kitaplarının kültürel sembolleri yansıtma gücünü tespit etmeyi ve bu konuda var olan eksikliklere dikkat çekmeyi, kültürel sembollerin yansıtılması bakımından ders kitaplarının hazırlanışına katkıda bulunmayı amaçladığından önemlidir.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada nitel bir araştırma türlerinden durum çalışması kullanılmıştır. Durum çalışmaları, karmaşık istatistiksel analizlerle bulguların elde edildiği deneysel çalışmaların yerine bir kişi, olay, kurum vb.ni derinlemesine ve boylamsal olarak inceleyen özgün çalışmalardır (Paker, 2017: 119). Durum çalışması, araştırılan konunun derinlemesine incelenmesine fırsat verir ve bazı genel teorileri aydınlatma amacı güder. Durum çalışmaları hem nicel hem de nitel verilerin kullanılmasına olanak tanır. Çalışmanın odağında ne, nasıl, niçin soruları olduğunda tercih edilen bir yöntemdir (Kaleli Yılmaz, 2015: 282).

Araştırmada Türkçenin ana dili olarak öğretiminde kullanılan ortaokul Türkçe ders kitaplarında kültürel sembollerin kullanımını incelemek ve bu açıdan ders kitaplarının Türk kültürünün aktarımındaki işlevselliğini belirlemek, ders kitaplarında kültürel sembollere yer verilmesinin önemine dikkat çekmek amaçlanmıştır. Araştırma kapsamında 2020-2021 Eğitim Öğretim Yılı'nda kullanılan 5, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitapları incelenmiştir. Söz konusu kitaplar şunlardır:

Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı (Özel yayınevi)

Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı (MEB Yayınları)

Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı (MEB Yayınları)

Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı (MEB Yayınları)

Bu kitapların seçilme gerekçesi, 2020-2021 Eğitim Öğretim Yılı'nda kullanılan güncel kitaplar olmasıdır. Aynı zamanda bir kültür aktarımı dersi olan Türkçe derslerinde kullanılan en güncel ders kitaplarındaki kültürel sembollere ait unsurlar belirlenerek elde edilen verilerden hareketle ders kitaplarının hazırlanmasında dikkat edilmesi gereken hususlara katkıda bulunmak hedeflenmiştir.

Verilerin Toplanması

Bu araştırmada incelenen ders kitaplarından verilerin toplanmasında nitel araştırma türüne uygun olarak doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek'e (2011: 187) göre doküman analizi, araştırılması hedeflenen olgu ve olaylar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır. Doküman analizinde, araştırma konusuna ait bilgi içeren materyallerin incelenmesi esastır. Doküman analizinde hem yazılı hem de resim, fotoğraf, grafik, şekil, tablo vb. görsel materyaller kullanılabilir.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen verilerin çözümlenmesinde içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi, özellikle sosyal bilimler alanında sıklıkla kullanılan en önemli tekniklerden biridir ve belirli kurallara dayalı kodlamalarla bir metnin anahtar sözcüklerinin daha küçük içerik kategorileri ile özetlendiği, sistematik yinelenebilir bir tekniktir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2017: 259). “Metin deyince kitaplar, kitap bölümleri, görüşmeler, tartışmalar, günlük gazete başlıkları veya haberleri, televizyon programları, tarihsel belgeler, nutuklar, konuşmalar, diyaloglar, reklamlar, sinemalar, çeşitli kayıtlar, internet sayfaları ve siteleri, sokak panoları ya da ilanları, posterler, resimleri fotoğraflar, radyo programları, konserler, oyunlar, işaretler, dükkânlardaki ürünler veya başka herhangi bir iletişim aracı kastedilebilir” (Kızıltepe, 2017: 254).

Araştırmanın odağını oluşturan “kültürel semboller”in neler olduğu literatür taraması sonucunda belirlenmiştir. Nitekim Sağ’a göre (2012: 117) sembol, en geniş anlamıyla her türlü inancı içinde barındıran; düşünce, yaşayış ve çevrenin biçimlendirdiği sosyal, siyasal, hukuksal, dinî ve mistik alanlarda kullanılan ve birden çok anlam içerebilen somut bir nesne, bir ses ya da davranış, bir renk veya belirli bir zaman kesiti, bir belirti veya işaret, özel bir anlama sahip olay ya da kişi şeklinde ifade edilebilmektedir.

Literatürde genel kabul görmüş sembol tanımı ve sembol olarak değerlendirilebilecek unsurlardan hareketle Türkçe ders kitaplarında yer alan görseller incelenerek Türk milleti ve kültürü ile özdeşleşmiş, Türk kültürünü yansıtabilecek unsurlara yönelik temalar belirlenmiş ve bu temalar kavramsal olarak kodlanmıştır. Bu tema, kodlama ve kültürel sembol unsurunu yansıtan görsel örneği Tablo 1’de gösterilmiştir:

Tablo 1. Ders Kitaplarındaki Kültürel Sembollere Yönelik Belirlenen Tema ve Kod Örnekleri

Tema	Kod	Görsel Örneği*
Millî Semboller	Türk Bayrağı İstiklal Marşı	
Tarih	Tarihî Şahsiyetler/Olaylar	
Sanat	El Sanatları Geleneksel Tiyatro Kitap, Yapıt (Eser) Müzik Dans Dokuma Mimari	
Davranışlar	El Öpme	

*Görseller, incelenen 5. sınıf düzeyi Türkçe ders kitabına aittir (Sayfa: 10, 117, 47, 104, 199).

Araştırmada veri analizinin geçerlik ve güvenilirliğini artırmak için eş kodlayıcı ile kodlama yapılmıştır. Araştırmacı ve eş kodlayıcı arasında yüksek düzeyde uyum olduğu belirlenmiştir. Kodlayıcılar arasındaki uyumu belirlemek için yapılan çalışmada görsellerin kültürel sembol unsuru içerip içermediğine karar vermek için her bir görselin içeriği bütün yönleriyle araştırmacı ve eş kodlayıcı tarafından ayrı ayrı analiz edilmiş, daha sonra kodlamalar karşılaştırılmıştır.

Kitabın tanıtımı için hazırlanmış sayfadaki bölüm kapaklarında kullanılan görseller ile zorunlu olarak kullanılan görseller ve sanatçı resimleri, sayıya dâhil edilmemiştir. Ayrıca bir sayfada parçalar hâlinde olan bazı görseller bir kompozisyon içinde yansıtıldığından buna göre değerlendirilmiş ve kültürel sembol içerenler birden çok parçadan da oluşsa 1 görsel olarak kabul edilmiştir. Bir görselin içinde birden fazla unsur bulunması durumunda söz konusu unsur aynı sayfa numarasıyla gösterilmiştir. Bu nedenle tabloda aynı sayfa numarasına ait birden fazla unsur gösterilmiştir.

Bulgular

5. Sınıf Türkçe Ders Kitabına İlişkin Bulgular

5. sınıf Türkçe ders kitabı, özel bir yayınevi (A Yayınevi) tarafından hazırlanmıştır. Kitabın baskı yılı 2019'dur. Kitap, Türkçe Dersi Öğretim Programı'na uygun olarak belirlenmiş 8 tema ve 252 sayfadan oluşmaktadır. Tema adları sırasıyla *Birey ve Toplum*, *Millî Mücadele ve Atatürk*, *Doğa ve Evren*, *Millî Kültürümüz*, *Vatandaşlık*, *Sağlık ve Spor*, *Erdemler*, *Bilim ve Teknoloji* şeklindedir.

Tablo 2. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Görsellerde Yer Verilen Kültürel Semboller

Kültürel Sembolün Yer Aldığı Ders Kitabı Teması	Görselde Aktarılan Kültürel Sembol Unsuru	Sayfa Numarası
1. Tema	Kıyafet	10-23-24-28-30-34-35
	Lale Motifi	24
	Mimari	35
2. Tema	Kıyafet	40-41-43-44
	Türk Bayrağı	39-41-47-51-52-57-61
	Tarihî Şahsiyetler/Olaylar	39-40-41-43-44-46
		47-52-53-57-58-61-62
3. Tema	Şehitlik	51
	Kıyafet	70-98
	Kıyafet	103-104-111-113
4. Tema		118-119-120-121-122
	El Sanatları	103-104-109
	Mimari	107
	Türk Bayrağı	117
	Tarihî Şahsiyetler/Olaylar	118-119-120-121-122-124-128
	Medya Sembolleri	128
5. Tema	Kıyafet	135-136-137-138-143-159
	Tarihî Şahsiyetler/Olaylar	142
	El Sanatları	143-159
	Ulaşım	162
6. Tema	Geleneksel Halk Tiyatrosu	163-164-165-168
	Tarihî Şahsiyetler/Olaylar	171
	Kıyafet	171
	Türk Bayrağı	176

Tablo 2. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Görsellerde Yer Verilen Kültürel Semboller (Devamı)

7. Tema	El Sanatları	191-207
	Kıyafet	191-193-194-199-200-206-207
	Mimari	193-194
	El Öpme	191-199
	Türk Bayrağı	203
8. Tema	Türk Bayrağı	219
	Tarihî Şahsiyetler/Olaylar	219-237
	Ulaşım	219-231-232-233-235

5. sınıf Türkçe ders kitabında kapaklar, metin ve etkinliklerde kullanılan toplam 202 adet görsel tespit edilmiştir. Bu görsellerin yanında kitapta 15 adet Türk edebiyatı ve müziğinden sanatçı resmine yer verildiği saptanmıştır. Kitabın giriş kısmında zorunlu olarak kullanılması gereken Türk Bayrağı ve Mustafa Kemal Atatürk resmi ile kitabın sonunda yine kullanılması zorunlu olan Türk ve dünya haritaları da kitabın görselleri arasında yer almaktadır.

Tablo 3. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Kültürel Sembol İçeren Görsellerin Bütün Görsellere Oranı

Toplam Görsel Sayısı	Kültürel Sembol İçeren Görsel Sayısı	Oran
202	80	%39,60

Tablo 3'te de görüldüğü üzere 5. sınıf Türkçe ders kitaplarında kullanılan kültürel sembol içerikli görsellerin kitabın sahip olduğu toplam görsel oranı, yaklaşık %40'tır.

6. Sınıf Türkçe Ders Kitabına İlişkin Bulgular

6. sınıf Türkçe ders kitabı, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları tarafından hazırlanmıştır. Kitabın baskı yılı 2019'dur. Kitap, Türkçe Dersi Öğretim Programı'na uygun olarak belirlenmiş 8 temadan oluşmaktadır. Tema adları sırasıyla *Okuma Kültürü*, *Millî Mücadele ve Atatürk*, *Bilim ve Teknoloji*, *Erdemler*, *Doğa ve Evren*, *Millî Kültürümüz*, *Sağlık ve Spor*, *Birey ve Toplum* şeklindedir. Kitap bütün hâliyle 288 sayfadan oluşmaktadır.

Dört yazar tarafından hazırlanan kitabın ilk sayfalarında zorunlu olarak kullanılması gereken Türk Bayrağı ve Mustafa Kemal Atatürk resmi yer almaktadır. Bunun yanında kitabın 7. sayfasında kitap tanıtımı yapılmış ve organizasyon şeması şeklinde sunulmuştur. 8 ve 9. sayfalarda ise temaların kapaklarında yer alan görsellerin doğrudan kullanıldığı içindikiler ve sayfa bilgisi verilmiştir. Kitabın son kısmı ise "Kelime Defterim", "Cevap Anahtarı" ve "Kaynakça" bölümlerine ayrılmıştır. Yine zorunlu olarak kullanılması gereken Türk ve dünya haritaları kitabın son iki sayfasına yerleştirilmiştir.

Tablo 4. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Görsellerde Yer Verilen Kültürel Semboller

Kültürel Sembolün Yer Aldığı Ders Kitabı Teması	Görselde Aktarılan Kültürel Sembol Unsuru	Sayfa Numarası
1. Tema	Tarihî Şahsiyetler/Olaylar	18
	El Sanatları	19
	Kurum, Kuruluş vb.	21
	Kıyafet	32
	Tarihî Şahsiyetler/Olaylar	38-39
	Türk Bayrağı	38

Tablo 4. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Görsellerde Yer Verilen Kültürel Semboller (Devamı)

2. Tema	Kıyafet	42-63
	Türk Bayrağı	42-43-46-48-55-56-58 59-63-66-67
	Tarihî Şahsiyetler/Olaylar	42-43-45-46-47-48-50-51-55-56- 57-58-59-62-63-64- 67-68-69
	Mimari	55
3. Tema	Kitap, Yapıt (Eser)	60
	Tarihî Şahsiyetler/Olaylar	74-77-78-79-80
	Mimari	74-75
	Kıyafet	75-96
4. Tema	Türk Bayrağı	75-77
	Tarihî Şahsiyetler/Olaylar	102-103
	Kıyafet	108-109-131
	Mimari	108-109
5. Tema	Kurum, Kuruluş vb.	111
	Mimari	144-145
6. Tema	Doğal Mekânlar	148-149
	Bakır, Gümüş, Oyma vb.	171
	Müzik (Aletleri), Dans vb.	172-173
	Mimari	172-173-186
7. Tema	Yeme İçme vb.	170-173-180-181-184
	El Sanatları	178
	Türk Bayrağı	187-190
	Ulaşım	192
	Kıyafet	178-194
	El Öpme	194
	Tarihî Şahsiyetler/Olaylar	229
	Türk Bayrağı	230
	Kurum, Kuruluş vb.	230
	Oyun, Spor vb.	236-237
8. Tema	Türk Bayrağı	240
	Geleneksel Halk Tiyatrosu	242-245
	Kurum, Kuruluş vb.	256
	Kıyafet	264-265-266
	Tarihî Şahsiyetler/Olaylar	268-265-266

6. sınıf Türkçe ders kitabında kapaklarda, metinde ve etkinliklerde kullanılan toplam 215 adet görsel tespit edilmiştir. Bu görsellerin yanında kitapta 13 adet Türk edebiyatı ve müziğinden, 1 adet de Fransız edebiyatından sanatçı resmine yer verildiği saptanmıştır.

Tablo 5. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Kültürel Sembol İçeren Görsellerin Bütün Görsellere Oranı

Toplam Görsel Sayısı	Kültürel Sembol İçeren Görsel Sayısı	Oran
215	90	%41,86

Tablo 5'te de görüldüğü üzere 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında kullanılan kültürel sembol içerikli görsellerin kitabın sahip olduğu toplam görsele oranı, yaklaşık %42'dir.

7. Sınıf Türkçe Ders Kitabına İlişkin Bulgular

7. sınıf Türkçe ders kitabı, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları tarafından hazırlanmıştır. Kitabın baskı yılı 2019'dur. Kitap, Türkçe Dersi Öğretim Programı'na uygun olarak belirlenmiş 8 temadan oluşmaktadır. Tema adları sırasıyla *Duygular, Millî Mücadele ve Atatürk, Okuma Kültürü, Erdemler, Kişisel Gelişim, Millî Kültürümüz, Sağlık ve Spor, Sanat* şeklindedir. Kitap bütün hâliyle 272 sayfadan oluşmaktadır.

Tablo 6. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Görsellerde Yer Verilen Kültürel Semboller

Kültürel Sembolün Yer Aldığı Ders Kitabı Teması	Görselde Aktarılan Kültürel Sembol Unsuru	Sayfa Numarası
1. Tema	Kıyafet	22-23
2. Tema	Türk Bayrağı	37-60
	Tarihî Şahsiyetler/Olaylar	37-38-39-46-49-50-52-53-54-55-57
	Yeme İçme vb.	64
3. Tema	Tarihî Şahsiyetler/Olaylar	80-81
	Yeme İçme vb.	87
	Tarihî Şahsiyetler/Olaylar	89
4. Tema	Oyun, Oyuncak vb.	107
	Ulaşım	118
	Yeme İçme vb.	119
5. Tema*	-	-
6. Tema	Türk Bayrağı	171
	Müzik, Dans	171
	Mimari	171
	Yeme İçme vb.	171
	Geleneksel Halk Tiyatrosu	178-179
	El Sanatları	187-188
	Ulaşım	171
	Tarihî Şahsiyetler/Olaylar	192-197
7. Tema	Kurum, Kuruluş vb.	207-223
	Kıyafet	220
8. Tema	Tarihî Şahsiyetler/Olaylar	233
	Müzik, Dans	233-234-254-257
	Mimari	236-254
	Kıyafet	248
	El Sanatları	249-254-257

* 7. sınıf Türkçe ders kitabındaki 5. temada kültürel sembollere yönelik belirlenen tema ve kodlara uygun herhangi bir unsura rastlanmamıştır.

7. sınıf Türkçe ders kitabında kapaklarda, metinde ve etkinliklerde kullanılan toplam 108 adet görsel tespit edilmiştir. Bu görsellerin yanında kitapta 30 adet Türk edebiyatı ve müziğinden sanatçı resmine, 4 adet de yabancı kültür ve edebiyatlardan sanatçı resmine yer verildiği saptanmıştır.

Üç yazar tarafından hazırlanan kitabın ilk sayfalarında zorunlu olarak kullanılması gereken Türk Bayrağı ve Mustafa Kemal Atatürk resmi yer almaktadır. 8 ve 9. sayfalarda ise temaların kapaklarında yer alan görsellerin doğrudan kullanıldığı içindekiler ve sayfa bilgisi verilmiştir. Kitabın son kısmı ise "Cevap Anahtarı" ve "Kaynakça" bölümlerine ayrılmıştır. Kitabın sonunda önceki kitaplardan farklı olarak Türk ve dünya haritalarına yer verilmemiştir.

Tablo 7. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Kültürel Sembol İçeren Görsellerin Bütün Görsellere Oranı

Toplam Görsel Sayısı	Kültürel Sembol İçeren Görsel Sayısı	Oran
108	46	%42,59

Tablo 7’de de görüldüğü üzere 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında kullanılan kültürel sembol içerikli görsellerin kitabın sahip olduğu toplam görsele oranı, yaklaşık %43’tür.

8. Sınıf Türkçe Ders Kitabına İlişkin Bulgular

8. sınıf Türkçe ders kitabı, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları tarafından hazırlanmıştır. Kitabın baskı yılı 2019’dur. Kitap, Türkçe Dersi Öğretim Programı’na uygun olarak belirlenmiş 8 temadan oluşmaktadır. Tema adları sırasıyla *Erdemler, Millî Mücadele ve Atatürk, Bilim ve Teknoloji, Birey ve Toplum, Zaman ve Mekân, Millî Kültürümüz, Doğa ve Eren, Vatandaşlık* şeklindedir. Kitap bütün hâliyle 296 sayfadan oluşmaktadır.

Üç yazar tarafından hazırlanan kitabın ilk sayfalarında zorunlu olarak kullanılması gereken Türk Bayrağı ve Mustafa Kemal Atatürk resmi yer almaktadır. 6 ve 7. sayfalarda ise içindekiler ve sayfa bilgisi verilmiştir. Kitabın son kısmı ise “Cevap Anahtarı” ve “Kaynakça” bölümlerine ayrılmıştır. Kitabın sonunda önceki kitaplardan farklı olarak Türk ve dünya haritalarına yer verilmemiştir.

Tablo 8. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Görsellerde Yer Verilen Kültürel Semboller

Kültürel Sembolün Yer Aldığı Ders Kitabı Teması	Görselde Aktarılan Kültürel Sembol Unsuru	Sayfa Numarası
1. Tema	Kurum, Kuruluş vb.	17
	Kıyafet	20-21-22-40-41
	Kitap, Yapıt (Eser) vb.	26
	Tarihî Şahsiyetler/Olaylar	40
	Araç Gereç vb.	41
2. Tema	Türk Bayrağı	44-60-66-75
	Tarihî Şahsiyetler/Olaylar	44-45-46-47-52-53-55-60-61-66-68-72
	Kurum, Kuruluş vb.	54
3. Tema	Mimari	60-66
	Kıyafet	88-89
	Tarihî Şahsiyetler/Olaylar	91-93
4. Tema	Türk Bayrağı	121
	Kıyafet	124
	Müzik, Dans	138
	Kurum, Kuruluş vb.	140-141
	Mimari	156-157-161-172-173
	Doğal Şekiller vb.	157-161-162-163

Tablo 8. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Görsellerde Yer Verilen Kültürel Semboller (Devamı)

5. Tema	Kıyafet	176-179-183-189	
	Müzik, Dans	176-186	
	El Sanatları	176	
	Oyun, Spor vb.	176	
	Yeme İçme vb.	177-192-193-196	
	Geleneksel Halk Tiyatrosu	177	
	El Sanatları	177	
	Tarihî Şahsiyetler/Olaylar	179-183-186	
	Para, pul vb.	190	
	Mimari	197	
	Doğal Şekiller vb.	197	
	6. Tema	Türk Bayrağı	171
		Müzik, Dans	171
		Mimari	171
Yeme İçme vb.		171-213	
Geleneksel Halk Tiyatrosu		178-179-206-207-208-209-210	
El Sanatları		187-188	
Ulaşım		171	
7. Tema	Tarihî Şahsiyetler/Olaylar	192-197	
	Hayvan, Ağaç, Bitki vb.	217-218-221	
8. Tema	Hukuk, Yasa vb.	250	
	Para, pul vb.	251	
	Kıyafet	253-255-263-269-270-271	
		280-281-282	
	Mimari	269-270-280	
	Yeme İçme vb.	276-277	

8. sınıf Türkçe ders kitabında kapaklarda, metinde ve etkinliklerde kullanılan toplam 186 adet görsel tespit edilmiştir. Bu görsellerin yanında kitapta 26 adet Türk edebiyatı ve müziğinden sanatçı resmine, 1 adet de yabancı kültür ve edebiyatlardan sanatçı resmine yer verildiği belirlenmiştir.

Tablo 9. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Kültürel Sembol İçeren Görsellerin Bütün Görsellere Oranı

Toplam Görsel Sayısı	Kültürel Sembol İçeren Görsel Sayısı	Oran
186	112	%60,21

Tablo 9'da da görüldüğü üzere 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında kullanılan kültürel sembol içerikli görsellerin kitabın sahip olduğu toplam görsele oranı, %60'tır.

Sonuç

Şüphesiz ki kültürel sembollerin başında dil gelmektedir. Türkçe de Türk kültürünün en önemli sembolüdür. Kültürel sembollerin aktarımında metinlerin oldukça önemli işlevi vardır. Ancak metinlerin en işlevsel tamamlayıcısı olan görseller de kültürel sembollerin aktarımında bir hayli önemlidir. Görsel metinde resmedilen nesnelere çocuğun algı dünyasını geliştirdiği gerçeği yadsınmaması gereken bir husustur. Zira dilsel metin, görsel metindeki öyküyü anlatır ama görsel metin sadece dilsel metindeki öyküyü anlatmaz; çok daha fazlasını içerir (Sivri, 2014: 578). Bu çalışmada ortaokul Türkçe ders kitaplarında kullanılan görsellerin kültürel sembollerini yansıtmaları

güçleri ve ders kitaplarının bu bağlamdaki nitelikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Ortaokul Türkçe ders kitaplarının incelenmesi sonucunda 5. sınıf Türkçe ders kitabında kullanılan görsellerden yaklaşık %40'ının, 6. sınıf Türkçe ders kitabında kullanılan görsellerden yaklaşık %42'sinin, 7. sınıf Türkçe ders kitabında kullanılan görsellerden yaklaşık %43'ünün ve 8. sınıf Türkçe ders kitabında kullanılan görsellerden %60'ının kültürel sembolleri içerdiği belirlenmiştir. Söz konusu görsellerin daha çok *Millî Kültürümüz* ile *Millî Mücadele ve Atatürk* adlı temalarda kullanıldığı görülmektedir. Kitaplarda metni tamamlamak, etkinlikleri zenginleştirmek ve çeşitli kazanımları gerçekleştirmede işlevsellik üstlenmesi adına bilim ve teknolojiye yiyecek ve içecekler, çevre kirliliğinden tarihî şahsiyetlere, etkinlik karakterlerinden çeşitli araç ve gereçlere kadar oldukça geniş bir yelpazede görsellerden yararlanılmıştır. Kültürel sembollerin aktarıldığı görsellerin oranlarına bakıldığında kitapların bu doğrultuda orta düzeyde bulunduğu kabul edilebilir. Ancak oranlamada birkaç kez tekrar edilmiş görsellerin de değerlendirilmeye alındığı düşünüldüğünde Türkçe ders kitaplarında daha fazla kültürel sembol aktaran görsele yer verilmesi gerektiği sonucuna ulaşılabilir.

Ders kitaplarının hazırlanışı ile ilgili şu öneriler sunulabilir:

“Kültür; insanın insanla, insanın toplumla, insanın çevre ile olan ilişkisinin bir sonucu olarak ortaya çıkan bilinçli bir birikimdir. Bu yönüyle kültür, toplumsal açıdan benzerlikleri oluşturmaya çalışmaktadır. Öyle ise bilinçli bir birikimin aktarılması için doğru kodların oluşturulması gerekmektedir. İşte bu kodlamayı yapacak olan da gelenektir. Gelenek değişmez birtakım inanç ve uygulamaların gelecek kuşaklara aktarılmasında çok şeyi ifade etmektedir. Gelenek aynı zamanda kültürel unsurların yeniden üretimidir. Bunun için toplumların kültürel değer yargılarını canlı tutarak her dönem bunları tekrar harekete geçirir” (Koca, 2010: 92). Türk kültürünün birikimleri, gelenekleri ve sembolleri düşünüldüğünde çok zengin bir tabloyla karşılaşılır. Dolayısıyla ders kitaplarını bu zenginlikle donatmak elzemdir. Böylece dil öğretiminin kültürel aktarım işlevi de nitelikli biçimde gerçekleştirilmiş olur. Bunun en kolay yolu da millî değerleri yansıtan metinlerden faydalanmaktır. Bu nedenle Türkçe ders kitaplarında millî değerleri ve Türk kültürünü yansıtan metin sayısı artırılmalı ve buna bağlı olarak da kültürel sembollerin aktarımını sağlayan görseller kullanılmalıdır. Böylece kültürel değerlerin ve sembollerin gelecek kuşaklara aktarılması, millî kimliğin canlı tutulması sağlanacaktır. “Kültürel sembollerin toplumsal aidiyet duygusunun yaratılmasındaki işlevi, bir topluluğun kendini ulus olarak tanımlaması ve ortak değerleri ve anlamları paylaşarak aktarması ile ilişkilidir” (Temel Eğinli ve Nazlı, 2018: 63). Bu aktarımın en önemli sahalarından biri de Türkçe dersleridir. Bu nedenle Türkçe derslerinin en temel araçlarından olan ders kitaplarının kültürel sembollerin aktarımında işlevsel bir araç olarak kullanılması gerekmektedir. Buna yalnızca Türkçenin ana dili olarak öğretiminde değil, Türkçenin yurt dışındaki Türk çocuklarına öğretimi veya yabancılarla öğretiminde de özen gösterilmelidir. Zira Türkçenin yabancı dil olarak ders kitaplarının Türkçe öğretim merkezlerinde görev yapan öğretim elemanlarınca değerlendirilmesinde öğretim elemanlarının görüşlerinden birinin de içerik ve görsellerin Türk kültürünü yansıtmaları gerekliliği olmuştur (Gün, Akkaya ve Kara, 2014: 9).

Ders kitapları incelenirken dikkat çeken unsurlardan biri, görsellerin -özellikle etkinlik görsellerinde- kitaplara düzenli bir şekilde yerleştirilmediği olmuştur. Bu durumun sayfada bir karmaşa yarattığı fark edilmiştir. Ders kitaplarının etkin biçimde kullanılmasında bu hususa da dikkat edilmesi gerekmektedir. Kitabın işlevselliğini artırmak için bu durum oldukça önemlidir.

Ders kitaplarının aynı zamanda çocuk edebiyatı kapsamında ele alınması ve sadece kuru bir bilgi aktarım aracı ya da etkinlik aracı olarak görülmemesi gerekir. Çocuk edebiyatının en önemli türleri

arasında yer alan ve Türk halk kültüründen beslenen edebî türlerin günümüze yansımaları istenen oranda değildir (Temizyürek, 2014: 244). Bu durum ne yazık ki ders kitaplarında da rastlanan bir sorundur. Türk kültürünü en iyi yansıtan ve Türk halk kültüründen beslenen birçok edebî metnin ve dolayısıyla bunları besleyecek kültürel sembollerin ders kitaplarında kullanılması oldukça önemlidir.

Ders kitapları -bilgilendirici ve eğitsel amaçlı da olsa- birer çocuk kitabıdır. “Kitabın, çocuğun eğitim ve gelişimindeki etkileri düşünüldüğünde ülkemizde çocuk kitaplarına gereken özenin gösterilmediği görülür” (Özbay, 2009: 176). Ne yazık ki bu durum ders kitaplarında da karşımıza çıkmaktadır. Ders kitaplarının hazırlanışının tekrardan ele alınması bu açıdan önem arz etmektedir. Geniş çaplı bir çalıştay gerçekleştirilerek ders kitaplarının taşınması gereken ölçütler belirlenmeli ve bunda Türk kültürünün aktarım düzeyi de ele alınmalıdır. Ayrıca ders kitaplarının hem içerik hem de biçimsel özellikler bakımından ele alan akademik çalışmalar yapılmalı ve böylelikle ders kitabı yazarlarına ve sorumlularına faydalanabilecekleri veriler sunulmalıdır. Ders kitaplarının hazırlanışında bir iki kişiden oluşan yazar grubu değil de alanında uzman, deneyimli kişilerden oluşan kalabalık bir kadrodan faydalanılmalı ve böylece kitapların uzun süreli kullanımına olanak tanıyacak nitelikli bir materyal üretilmelidir.

Kaynakça

- Arı, S. (2018). Çeviri çocuk edebiyatı örneğinde kültürel sembollerin eşdeğerlilik ilişkisi. *1. Uluslararası Eğitim ve Sosyal Bilimlerde Yeni Ufuklar Kongresi Bildiriler Kitabı*, s.217-223, İstanbul.
- Atasağun, Y. (1997). Sembol ve sembolizm. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(7), s.369-387.
- Barutcu, T., Açık, F. (2018). Çocuk edebiyatı ürünlerinde yer alan deyimlerin kültür aktarımındaki rolü ve Türkçe ders kitaplarındaki deyimlerle örtüşme düzeyi. *Bilig*, S.86, s.183-209.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2017). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.
- Crystal, D. (2015). *Dillerin Katli*. Profil Yayınları, İstanbul.
- Gökalp, Z. (2008). *Türkçülüğün Esasları*. Toker Yayınları, İstanbul.
- Gün, M., Akkaya A. ve Kara Ö. T. (2014). Yabancılara Türkçe öğretimi ders kitaplarının Türkçe öğretim merkezlerinde görev yapan öğretim elemanları açısından değerlendirilmesi. *Turkish Studies*, C.9/6, s.1-16.
- Güncel Türkçe Sözlük* (2005). Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kaleli Yılmaz, G. (2015). Durum Çalışması. Metin, M. (Ed.) *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri* içinde (s. 261-285). Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.
- Kaplan, M. (2016). *Kültür ve Dil*. Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Kızıltepe, Z. (2017). İçerik Analizi. Seggi, F. N. ve Bayyurt, Y. (Ed.) *Nitel Araştırma Yöntem, Teknik, Analiz ve Yaklaşımları* içinde (s. 253-266). Anı Yayıncılık, Ankara.
- Koca, S. K. (2010). Genel hatları ile kültür ve sembol ilişkisi. *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi*, 2010-II, s.87-94.
- Kösoğlu, N. (1996). *Türk kimliği ve Türk Dünyası*. Ötüken Neşriyat, İstanbul.

- Mazlum, Ö. (2011). Rengin kültürel çağrışımları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.31, s.125-137.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2006). *Türkçe Dersi Öğretim Programı (6-8. Sınıflar)*. Ankara
- Millî Eğitim Bakanlığı (2019). *Türkçe Dersi Öğretim Programı*. Ankara.
- Öğretici, B. (2019). Türkiye'deki İslami kültürde şaman(izm) izleri. *Türk Dünyası Araştırmaları*, C.121, S.238, s.21-28.
- Özbay, M. (2009). *Türkçe Özel Öğretim Yöntemleri-I, Öncü Kitap*, Ankara.
- Paker, T. (2017). Durum Çalışması. Seggi, F. N. ve Bayyurt, Y. (Ed.) *Nitel Araştırma Yöntem, Teknik, Analiz ve Yaklaşımları* içinde (s. 119-134). Anı Yayıncılık, Ankara.
- Sağ, M. (2012). Bir sembol olarak "kilim". *Arış Dergisi*, ARIŞ 8. Sayı, s.116-121.
- Sivri, M. (2014). Çocuk edebiyatında görsel metin eleştirisi. *Türk Dili Dergisi: Çocuk ve İlk Gençlik Edebiyatı Özel Sayısı* içinde (s. 576-584). Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Temel Eğinli, A., Nazlı, A. K. (2018). Kültürün koruyucu gücü: Kültürel semboller. *Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Medya ve İletişim Araştırmaları Hakemli E-Dergisi*, S.2, s.56-74.
- Temizyürek, F. (2014). Çocuk kitapları hazırlamadaki görevlerimiz üzerine. *Türk Dili Dergisi: Çocuk ve İlk Gençlik Edebiyatı Özel Sayısı* içinde (s. 244-245). Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ünalın, Ş. (2010). *Dil ve Kültür*. Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Yazım Kılavuzu* (2012). Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Yıldırım A., Şimşek H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Genel Ağ (İnternet) Kaynakçası**
- www.sozluk.gov.tr (Erişim Tarihi: 25.01.2021)